סימני הקריאות בחג הפסח

מיכאל לחיאני .

"וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל" (ויקרא, כג, מד).
"מצותן שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו" (מגילה, פ"ג, מ"ו).

חג הפסח בתברך ב"ה, במידה מרובה של הלכות, ובנושאי הגות רבים הקשורים אליו. תעיד על כך החובה לדרוש בהלכות החג ל' יום קודם לו. (וראה מש"ב או"ח תכט, ס"ק ה, שציין דעת ב"י הסבור שהחובה ההלכתית לדרוש ל' יום קודם החג קיימת בעיקר בחג הפסח "דיש בהם הלכות מרובות..."). מגוון רב זה של הלכות ונושאים נותן, בידיעו המורים, אפשרות בחירה, להתאים את הנושא שבלמד כך שיעניין את התלמידים ויעגה על צרכיהו החינוכיים.

סבורים אנו, כי טוב לעסוק בנושא של: סימני הקריאות בחג הפסח; הן משום שיכול הוא לשמש בקודת מוצא לעיון בפרשיות הקריאה, המקיפות נושאים רבים הקשורים לחג הפסח (יצי"מ, מצות, קרבן פסח ועוד), ואף עצייבים בוספים (ג' רגלים, ימים נוראים, קדוש בכורות, תפלין, שמיטה וכד'); והן מכיוון שיש בו הזדמנות להפגיש תלמידים עם עקרון הלכתי לקביעת פרשיות הקריאה במועד, עקרון המשמש גם בחגים אחרים.

א. ס י מ נ י ה ק ר י א ו ת.

סימן בתבר חכמים לקריאת התורה בחג הפסח והוא: "משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח" ובחו"ל, שיש גם יום שמיני, מוסיפים: "בוכרא". קביעה זו מצויה בדברי הברייתא מגילה לא, ע"א:

"תנו רבנן: בפסח קורין בפרשת המועדות ומפטירין בפסח גלגל, והאידנא דאיכא תרי יומי, יומא קמא בפסח גלגל, ולמחר בפסח יאשיהו, ושאר ימות הפסח מלקט וקורא בעצייבו של פסח. מאי היא? אמר ר' פפא: מאפ"ד סימן יום טוב האחרון של פסח קורין: ויהי בשלח, ומפטירין: ויידבר דוד, ולמחר: כל הבכור, ומפטירין: עוד היום. אמר אביי: והאידנא בהוג עלמא למיקרי: משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא".

עפ"י דבריו של אביי בקבע בהלכה, או"ח תצ, ס"ק ה, שפרשיות הקריאה של פסח יהיו לפי הסימן האמור.

השאלה הראשונה שיש להציג בפני התלמידים, לאחר הצגת הסימן שבדברי אביי, תהיה: מה פירושו של סימן זה? מה מקורו? לחידוד השאלה יאמר עוד, שבד"כ סימנים כאלה הם פשוטים ומובנים לכל, מה שלא כן בסימן זה. אפשר להביא את הסימן של אביי בפני התלמידים על גליון משוכפל שיחולק ביניהם, ושיופיעו בו גם ציוני מקורות. התלמידים יתבקשו למצוא את הקשר, בין הסימן, לבין המקור של פרשת הקריאה אותה הוא מייצג; באופן זה:

ציין מהו הקשר בין הסימן (המופיע בעמודה הימנית) לבין המקור (המצוין בעמודה האמצעית). רשום (בעמודה השמאלית) את הפסוק בו מופיעה המילה שמיוצגת בשם הסימן, והדגש אותה בקו מתחתיה.

הסימן	המקור	הפסוק ממנו נלקחה המילה המציינת את הסימן
א. משך	שמות יב, כא-נא.	"ויקרא משה לכל בנ"י ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם...".
ב. תורא(שור)	ויקרא כב, כו-כג, מד.	"וידבר ה' אל משה לאמר שור או כשב או עז יולד והיה שבעת ימים...".
ג. קדש	שמות יג, א-טז.	"וידבר ה' אל משה לאמר קדש לי כל בכור פטר רחם בבנ"י...".
ד. בכספא	שמות כב, כד - כג, יט.	"אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה...".
ה. פסל	שמות לד, א-כד.	"ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לוחות אבנים...".
ו. במדברא	במדבר ט, א-יד.	"וידבר ה' אל משה במדבר סיני ויעשו בנ"י את הפסח...".
ז. שלח	שמות יג, יז - טו, כז.	"ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים...".
ח. בוכרא	דברים טו, יח-טז.	"כל הבכור אשר יולד בבקרך."

ב. המסמן מזכיר הלכות אחרות.

משסיימו התלמידים שלב זה, של הכרת מקורו של הסימן, יאמר בפניהם, שהסימנים נקבעו כך שיוכלו להזכר בע"פ, ולכן השתמשו בצורה כזאת של סימון המזכירה, לאלו שעוסקים בתורה, הלכות אחרות. (שהרי אפשר היה לתת סימן אחר, קצר יותר, כדוגמת ראשי תיבות מעין זה שהביא רב פפא בברייתא: מאפ"ו, שפירש רש"י: משכו וקחו לכם, אם כסף תלוה את עמי, פסל לך, וידבר שבבהעלותך...).

מה הן, איפוא, ההלכות האחרות שסימן זה מזכיר לנו, ועי"כ מאפשר לנו את זכירתן? כל שני מושגים רומזים על הלכה אחת, כך:

משך תורא - שור נקנה במשיכה.

קדש בכספא - הבא לקדש אשה מקדשה בכסף.

פסל במדברא - הלוחות מן המדבר נפסלו, המדבר הפקר לכל, אף התורה כל הרוצה יבוא ויטול. מלמדים תורה בחינם.

שלח בוכרא – אין מעכבין מלתת את הבכור לכהן, אלא שולחים אותו לכהן ופודים בהקדם.

גם כאן, אפשר להציג בפני התלמיד רק את שני הסימנים הקשורים זה בזה, ולבקשו, על סמך ידיעותיו מקודם, למצוא הלכה המקשרת בין שני המושגים. במצאנו מזכירים הלכות ליודעים, ומלמדים הלכות לשאינם יודעים.

ג. הקשר בין תוכן פרשת הקריאה לבין חג הפסח.

עתה תועלה בפני התלמידים שאלה, שבחרנו לבסחה באופן כזה שתוכל לשרת גם את מטרותינו בהמשך, הגם שאפשר להציגה בדרכים אחרות: לו נתבקשת לקבוע לשבעת ימי הפסח פרשיות לקריאת התורה, עפ"י איזה עקרון היית בוחר פרשיות אלה? בעזרת שאלות מכוונות, וע"י השוואה לקריאות שנקבעו במועדים אחרים, נגיע עם התלמידים לגילוי העקרון שפרשות הקריאה נקבעו בגלל הקשר שלהן לחג, או במלים אחרות, נבחרו פרשיות שיש בהן מעייניי דיומא.

לאחר ביסוח עקרון זה, יתבקשו התלמידים לשוב אל פרשות הקריאה, ולמצוא את המצוות והעניינים המוזכרים בכל אחת מהן, כדי לבדוק אם ענסקות באמת, הפרשות שנקבעו, בעייניי דיומא. לצורך זאת, אפשר להסתפק בציון מצוות אחדות בלבד, שיבהירו את הקשר של הפרשה לחג הפסח, ואין צורך להכנס לפרטי פרטים אם אין רצונכם בכך. גם לצורך משימה זו רצוי לשכפל מראש דף מתאים.

הסימן	המקור	המצוות והעניינים המופיעים בפרשה
א. משך	שמות יב, כא–נא	א. פסח מצרים ב. חובת ספור יציאת מצרים לבנים. ג. מכת בכורות. ד. יציאת מצרים. ה. חקת הפסח (פסח דורות).
ב. תורא	ויקרא כג, כו – כג, מד.	א. הקרבת קורבן מותרת רק מכבש שמלאו לו שמונה ימים לפחות. ב. שבת ג. ג' רגלים 1. חג פסח, זמנו, אכילת מצה, איסור מלאכה, הקרבת אשה בשבעת ימי החג. הקרבת העמר והבפתו ביום טז בניסן, קורבנו, מנחתו ונסכו. 2. חג שבועות, הקרבת מנחה חדשה (שתי הלחם) ביום החמישים לעמר. 3. חג הסוכות.

הסימן	המקור	המצוות והעניינים המופיעים בפרשה
ג. קדש	שמות יג, א-טז.	א. קדוש הבכורות (באדם ובבהמה). ב. אכילת מצות שבעת ימים. ג. בעור חמץ. ד. סיפור יציאת מצרים (והגדת לבנך). ה. תפלין. ו. פסח לדורות (עפ"י המ"ד שהחוקה האמורה בפסח היא חוקת הפסח ולא חוקת תפלין).
ד. בכספא	שמות כב, כד - כג, יט.	א. מצוות חברתיות. ב. שמיטה. ג. שבת. ד. ג' רגלים. ה. איסור זביחת קורבן פסח כל עוד מצוי חמץ.
ה. פסל	שמות לד, א-כד.	א. לוחות שניים. ב. ג' רגלים: פסח, שבועות, סוכות. ג. שבת. ד. איסור זביחת קורבן פסח כל עוד מצוי חמץ.
ו. במדברא	במדבר ט, א-יד.	א. פסח ראשון שנעשה במדבר לאחר צאתם מארץ מצרים. ב. פסח שני וחוקתו.
ז. שלח	שמות יג, יז - טו, כז.	א. ממצרים עד מרה. ב. שירת הים.
ח. בוכרא	דברים פר' ראה טו-טז.	א. הקדשת בכור בהמה טהורה ומצורתיו. ב. עשיית פסח במועדו - בחודש האביב. ג. קורבן פסח וחוקותיו. ד. ג' רגלים: אכילת מצות (פסח). חג שבועות. חג הסוכות.

מילוי הטבלה הזאת, יכול להעשות כעבודה עצמית בכיתה; עבודה שתסוכם ע"י בדיקת המצוות והנושאים שמצא כל אחד, תוך כדי בירור השאלה אם אמנם יש לפרשה קשר לפסח. בכל פרשה מצוי לפחות ענין אחד הקשור בפסח; יציאת מצרים, הלכות של חג הפסח (מועדו, איסור אכילת חמץ, מצות סיפור יצי"מ וכו'), קורבן הפסח. שאלה העשויה להתעורר ע"י התלמידים, בשלב זה: אם פרשות הקריאה באמת בקבוע עפ"י הקשר שלהן לחג, מדוע מוסיפים בראשית הקריאה פסו' שאין להם שום קשר לחג? (לדוג', מדוע ב"תורא" מוסיפים את הפס' כו-לג?) בקצרה יאמר, שהתשובה לשאלה זו מקורה במס' הקרואים שהם חובת היום, ומכיוון שהקריאה העוסקת רק בענין החג איבה מספקת, מאריכים את הפרשה מלפנים ומאחור.